

ŽIVLJENJE IN SVET

TEDENSKA REVIIJA — PRILOGA PONEDELJSKEGA JUTRA

ST. 7.

V LJUBLJANI, 14. AVGUSTA 1937.

KNJIGA 22.

MLADINA OB MORJU

LAKOTA IN TEK

PSIHOLOŠKA ANALIZA NAŠE PREHRANE — LAKOTA MOCNEJŠA OD LJUBEZNI — „SKRB GLODA ČLOVEKA“

civiliziranem svetu se zdi skoraj nemogoče, da bi kdo kot člen skupnosti mogel umreti od lakote. Za vsakega, ki dela, pa naj bo v socialnem oziru koristen ali škodljiv, je preskrbljeno, če ne drugače pa v jetnišnici. V naravi, katere neusmiljenosti se idilični izletnik ne more prav predstavljati, je stvar drugačna. V zapuščenih puščavah in na visokih gorah more doživeti človek le smrt od gladu. Nam so poznane le lažje stopnje, ki se razodevajo z lokalizirano bolečino v okolici želodca. V tem je menda tudi vzrok, da ne razlikujemo strogo med besedama lakota in tek, ki vsebujeta vsaka zase popolnoma različen dejanski stan.

Lakota in tek kažeta na potrebe, ki imajo svoj izvor v človeški in živalski potrebi po hrani. Za njih boljše umevanje ju moremo primerjati s spolnim gonom in ljubeznijo. Lakota in spolnost ne kažeta nikaki tek in ljubezen pa določno izbirčnost. Lakota in spolnost ne kažeta nikak, tek in ljubezen sproščanju in izenačenju, tek in ljubezen pa stremita po nečem določenem. Kdor je lačen, se hoče najesti ter mu je vseeno, kaj dobi pod zobe. Glavna stvar je zadostna množina. Pri teku je to drugače.

Če si n. pr. želimo mesa, je naša požljivost čisto določna. Naš tek ni »nasičen,« če dobimo namesto zaželjenega mesa še tako dobro pripravljeno jajčno jed. Celo takrat ne, če je ta jed naša najljubša.

S tem smo se približali vprašanju lakote in teka. Prehranjevalni gon je časovno močnejši od plodilnega gona, kajti dolgo preden začuti človek spolno slast, je prehranjevalni gon že na delu. Ta gon spremlja človeka in žival do kraja, tudi še potem, ko se je spolni gon za vedno umiril oziroma izginil.

Lakota je v svojem bistvu nekaj dinamičnega, kar povzroča sile in gibanja tako pri ljudeh kakor pri živalih, ki postanejo nemirni in si začno iskati živeža. Takšna gibanja pa povzroča tudi pri celih narodih in plemenih, ki se začno izseljevati iz kraja, kjer nimajo dovolj ali premalo hrane. To je

bil tudi vzrok velikega preseljevanja narodov v prvi in poznejši zgodovini človeštva.

Če ne utešimo lakote, se pojavi kri za celotnega organizma, ki je najvidnejša na dojenčkih v zibelki. Če je otrok lačen, postane nemiren, začne brcati in slednjič kričati. To je »vzburkanost gibanja« pri bitju, ki mora ostati na svojem mestu. Pri narodih in plemenih nastanejo v podobnih slučajih lakotne panike, ali revolucije. V naših časih more seveda moderna tehnika ob dobro organiziranem prometu preprečiti lakotne katastrofe, če je ne ovirajo izventehnični, večinoma politični razlogi.

Poklicni lakotni umetniki, ki jih je pa zmerom manj, in jetniki, ki so odklanjali hrano, so pripomogli, da poznamo močnejše stopnje lakote. Razen bolečine v želodčni okolici, ki jo povzroči skrčenje praznega želodca, se polasti človeka kmalu velika utrujenost in zaspanost, ki se lahko spremeni v razdražljivost in nemir. Pojavijo se še bolečine v glavi, omotica, potlost in migljanje v očeh. Občutek lakote po nekaj dneh popolnoma izostane. Lakotnik umre brez hrane in pijače v enem ali dveh tednih. Znani pa so primeri, da so razni lakotni umetniki in jetniki, ki so si izbrali to smrt, ob obilni pijači živeli mnogo delj. Rekord je dosegel menda Irec Mac Swiney, ki je l. 1920 kot bivši župan v Corku v neki angleški ječi umrl od lakote po tri in sedemdesetih dneh.

Kakor je prostovoljna ali nasilna lakota škodljiva, tako je dostikrat blagodejna prostovoljna odpoved, zlasti pri duševnem delu. Znan je pregovor »plenus venter non studet libenter« (poln želodec se ne uči reda). Neki profesor psihologije je iz lastnekušnje omejil svojo prebavo. Kakor je pozneje povedal, je najlažje delal v času svoje prostovoljne lakote. V posameznih primerih je to verjetno, toda splošno ne more veljati za duševne delavce. Nedvomno je, da obstoja zveza med čustvi in našo prehrano. Iz lastnekušnje vemo, da n. pr. strah in jeza, ali navdušenje in radost trenutno preženejo lakoto. To dokazujejo tudi poskusi na živalih. Želodčna gi-

banja psa, mačke in morskega prašička popolnoma prenehajo pri razburjenosti ali razkačenosti. Najbrže je isto pri človeku, pri katerem se želodčna in črevesna gibanja vsaj zmanjšajo.

To razume tudi vsak laik, ki pozna zvezo med vznemirljivostjo in dejstvom, da ne more jesti. »Skrbi glodajo človeka.« To je čista resnica. Znanstveniki so se zanimali za ta izrek in ga preučili. Predvsem so zmerili presnavljanje poskusnih oseb, potem so jih hipnotizirali ter jih umetno spravili v razpoloženje potrtosti. Izid je bil presenetljiv. Splošno presnavljanje se je povečalo povprečno za 7,6% v nekaterih običajih pa celo za 25%. Tako je znanstveno dokazana zveza med telesnim in duševnim gospodarstvom.

Kakor v mnogih drugih primerih, tako nam kaže opazovanje živali tudi pravo pot za razložitev teka. Gre za opazovanje živali, katerih prehrana ni vsebovala zanje brezpogojno potrebnih snovi. Govedo n. pr. žre kosti celo tedaj, če se drže kosti še mesni ostanki, ki so mu tako zoprni, ako mu primanjkuje fosforja, ovce skrbe za svojo rudninsko potrebo z žretjem volne in kokoši zobljejo jajčne lupine, če jim primanjkuje apna.

Prav tako si nagonso pomagajo

ujete miši, ki imajo v prostosti dovolj hrane, bogate na vitaminih. Živali nam domestijo neki primanjkljaj v hrani s tem, da dobijo tek po nekih stvareh, ki jih sicer nikoli posebej ne uživajo. Toda znanost je ugotovila, da si telo zmerom izbere pravo jed. Ta ugotovitev je dala vedi o prehranjevanju popolnoma nove smernice, čeprav še ni neizpodbitno dokazano, da je tek istoveten s poželenjem neke telesu neobhodno potrebne hrane. So slučaji — n. pr. poželenje bolnikov na srcu po slanikih ali sladkornikov po bonbonih — ki dokazujejo nasprotno.

Kakor pri posameznikih, tako je tudi pri celih narodih, kjer je tek usmerjen na neke posebne jedi. Pri Angležih na »rostbeef«, pri Italijanih na makarone, pri Nemcih na kislo zelje (mangeurs de choucroute kakor jih imenujejo Francozi), pri Američanih »lagerbeers«, in pri Slovencih — to vemo preveč dobro samil

Če sta lakota in tek še tako velika in močna, po neki množini jedi smo siti. Prvo nasičenje pa je le delno. Popolnoma siti smo šele tedaj, če imamo na razpolago različne jedi. Ko se to zgodi, se naš tek večkrat spremeni v nebriznost ali celo v nejevoljo do jedi, ki smo jih še pravkar poželeli.

— tus

Th. Schultze-Jasmer
V BOROVEM GOZDU

IZNAJDTELJEVA USODA

Marsikateri bolnik prosi in zahteva pred operacijo lokalno anestezijo, čeprav se noben sodoben kirurg ne odloči za splošno omamljenje ali markozo, če je operacija le količjak mogoča s krajevnim omamljenjem, ki se doseže na ta način, da se del telesa obrizga z neko raztoplino, vsebujočo kokaïn, ki omrtviči živce. Kadar je treba omamiti večje dele telesa, n. pr. roko ali nogo, tedaj se to sredstvo vbrizga v glavni živec ali okoli njega, kar povzroči popolno brezčutnost. Ko je iznajditelj lokalne anestezije Karel Ludvik Schleich sporočil svoje odkritje na kirurškem kongresu (l. 1892) ter zahteval krajevno omamljenje namesto nevarne narkoze, so ga njegovi stanovski tovariši s predsednikom kongresa vred, ki je bil slavní kirurg Bardeleben, tako ostro napadli, da je moral globoko užaljen zapustiti zborovanje! Kakor na drugih znanstvenih področjih, tako je tudi v zdravniški vedi.

M—s

V DEŽELO DVEH TISOČ JAM

ANTON DEBELJAK

N A D A L J E V A N J E

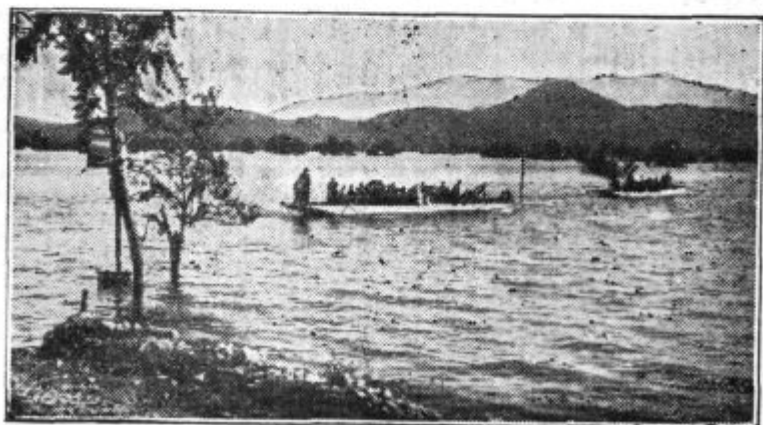
Tu pa tam opazim vrtačo, značilno za kraški svet. Vrtače so nastale po udoru podzemeljskih jam, pogosteje pa jih je izprala voda. Tuji znanstveniki jih imenujejo s slovensko besedo: dolina. Glej razne koverzacijske leksikone, n. pr. Brockhausov, Herderjev, itd. »Nella più tarda evoluzione delle caverne, le doline di sprofondamento e gli archi naturali meriteranno speciale considerazione.« je povedal leta 1930 v Napoliju Michele Gortani v predavanju o jamskih vprašanjih: Dei problemi speleologici in Italia. — Tu di naš izraz »polje« srečujem po tujih jezikih.

Književna italijanščina ima le malo izposojenk od severnih sosedov, zato pa tem več grških, arabskih. Pri nas, ki smo od vseh strani obkoljeni, se čuti bolj tuji vpliv. Pred nekaj desetletji se je neki Nemec posmehoval naši govorici, češ, poglejte ta stavek: »Prezidentov in hauptmanov purš na ganku tepihe klofata.« Na kar mu je zasolil dr. P. G.: »To je vse slovensko, vendar vulgarno, ne knjižno. Poslušajte pa tale stavek, ki je klasičen v nemščini: Die Majorität konstatierte das evidente Faktum, dass die Produktion klassischer Autoren vor den Elaboraten modernster Skribenten primären Ranges enorm prävalieren... Nič manj ko 14 tujk! Sobesedniku je kar

sapo zaprlo in odšel je za svojim povešenim nosom. Tega sem se spomnil v Postojni, kjer je neka stara izletnica ob napisu Grotte di Postumia učila svojo podraslico, da je to nemška beseda. V resnici je grška, krypta se je zanesla v Italijo, odondod pa v ostale romanske govorice kakor tudi v nemščino, ki premore iz istega grškega porekla še: Gruft. Beseda je romala v 16. stol. z juga na sever v zvezi z vrtno arhitekturo. — »Kaj je primerjajoče jezikoslovje? Vesela veda; uči nas zasmehovati par sto milijonov bedakov, ki si kopoma in tropoma domišljajo, da so sami iznašli in napravili, kar jim je podarila skupna mama,« ugotavlja Faber v sestavku »Vokabelne« (Prager Presse 17. VI. 1917).

Železni konj je prisopihal na Planino. Nekateri so se ozirali po Planinskem jezeru, krog 6 km dolgem in 2 km širokem, ki nastaja na isti način kot Cerkniško, opevano v Dantejevi Divini Commedii. Voda Cerkniškega jezera ponikne pri Danah, kjer je bil Kristus doma, kakor pravi sv. pismo: K. je bil izdan (iz Dan).

Neki češki založnik razpisuje nagrado. Tekmovalci dobijo zemljevid in pri vsakem kraju treba zapisati po najboljši vesti in vednosti, kateri pesnik, mislec, umetnik je bil tu rojen, je tod živel ali leži pokopan. Nagrade so knjige. Čeden domislek — meni F.

PRESIHAJOČE JEZERO PRI PLANINI

Langer, Pr. Presse 11. VI. 37 — izvirnejši od križaljkarije, ki sicer ni brez duhovno vzgojne vrednosti. Pri takem zemljevidu se človek zave, da so še prosvetne vrednote na svetu, ne pa zgolj boj, rop in umor. Seveda zdaj bodo lahko malo sleparili, ker je izšel Literárni atlas československý (B. Vavroušek in Arne Novák). Zato sem opozoril Jiřino, če bi se hotela tekmo vanja udeležiti, da je na Planini ugle dal luč ali noč tega sveta M. Vilhar (1818, torej bo v kratkem 120-letnica). Kako so nekoč spakedrano pisali to ime: Fuelicher (DS 1894, 691), slično je v krstni knjigi 1780. v Loškem potoku Levstek zabeležen kot Leubstüokh. Vilharjev spomenik v Postojni pri cerkvi sem pozabil pogledati. Svoj čas sem slišal, da so na njem izbrisani njegovi verzi: Čujte gore in bregovi, da sinovi Slave smo!

Náš železni konj puha in pušča celo grivo isker — čudno, da ne zaneti požarov ob progi. Krmijo ga seveda s slabšim premogom. In tako nas je pripeljal na postajo, ki so jo pred in med vojno kakšni šaljivi železničarji po nemško nazivali: Krebslein bei Krepierdorf, Rakek pri Cerknici. Ko so prišle dvopismene table na postajo, sta se v vlaku do krvi stepala dva vojaka, ker sta drug drugemu očitala omejenost: eden je čital napis Rakek, drugi pa Pakek (cirilsko).

Na tej postaji se vrši pregled. Najprej je hodila prva komisija skozi vozove, njej na čelu krpar Skiton. — »Kako se zavete?« — »Koštolanil!« — »Vprašam vas,« kako se imenujete letos, ne za lani.« In nazadnje so dognali — kajpada na Hrvaškem — da je to pesnik, ki se piše D. Kosztolányi. Tako se je med nami izmaličil Peteršiljka v Šiljka. Ko je prva skupina vse pretehtala, se je od druge strani prikazala nova družba mož, o katerih pravi Shakespearova Komediya zmešnjav IV., 2:

zahrbtnem prímóž, nos ima povsod,
pred njim ni varen ne ogal ne kot...

Nemara so računali, da se je prej kdo zaprl v stranišče ali se skrival v kakšni blazini? Tako sem se vnovič predstavil: D A, medtem ko sem prej rekel A D. Ta ali oni bo mislil, da je to vse eno. Pa ni. Če je v tedniku L'Europe Nouvelle 12. 6. 37 poljski generalisim imenovan Rydz-Smigly, je to ime kaj tado in se nam vsiljuje pomen:

zmigljí (migatl); mnogo zvočneje ga piše J. des Débats 23. 6: Smigly-Rydz.

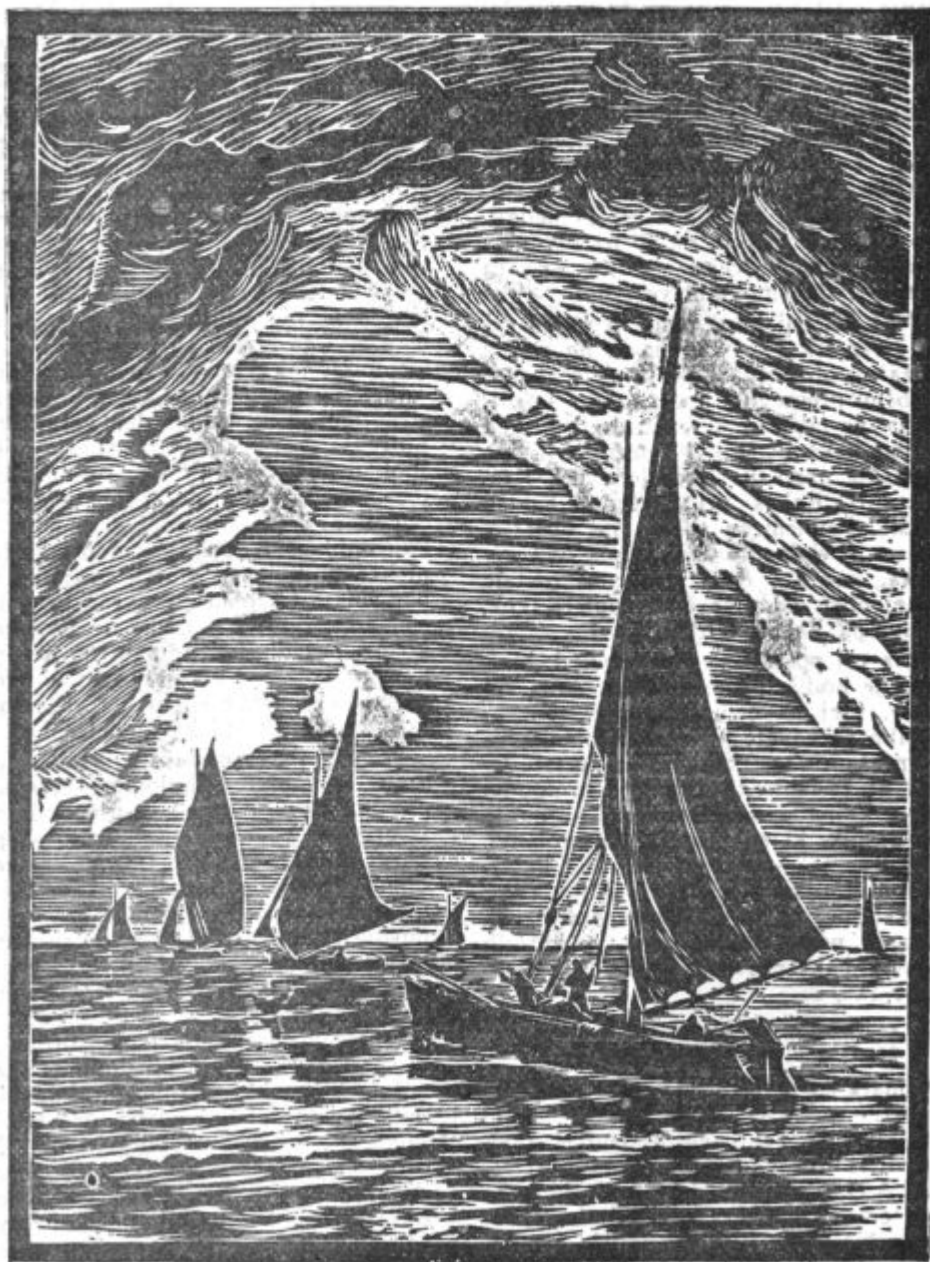
Ko smo zunaj voz, jo uberem proti postaji, da si kupim kako operas, ako so kaj boljše za v »tujino«. Spremi me ožji rojak, nekdanji moj dijak Z., službujoč na Rakeku. Že sem se veselil na »pakek« cigar, pa slišim, da imajo samo cigarete, to pa zgolj ene vrste. Nič ne de, saj sem se domala povsem odpovedal užitku sladke ali božje trave, tobaka, ki v karaibščini pomeni dimnik. To zelišče — pripoveduje znameniti pridigar Abraham a Santa Clara, »Merks Wien!« 1680 — se na Portugalskem imenuje Nicotiana (po poslancu na franc. dvoru), na otoku Virginiji Uppotovok, na otoku Hispanio-li Kozobla, drugod Herba magni Prioris, Planta Indica, Pipperina, Buglossum, Antardium itd. ... na stotine nazivov dobiva in je čudno, zakaj se ni krstilo Herba militaris ali vojaško zelišče, saj ga noben sloj ne uživa v tolikšni meri kakor Martovi služabniki. Tobak je dober zoper kugo, zoper zastrupljeni zrak (wider den vergifteten Luft; kakor vidite, ima Luft moški spol, drugod srednji — kot oni »das die der Teuffel«). — Po tobaku so dobile ime razne rastline, ki služijo za kajo: milansko tobak de montanja (črni koren ali kozja smrt), savojsko tabac suisse (Arnika), aveyransko tobat souvatse, divji t. (lapuh) itd., medtem ko pri nas divji t. pomeni norico, paskvico, volčjo črešnjo (Atropa belladonna). »Tobakov oreh« pa rečemo v Loškem potoku piškavemu lešniku.

Pomalem nas obdaja tuja avra, posebna »obmejna psihologija«, če smem povzeti Borkov izraz iz njegovih doživetij po Apeninskem škornju »S poti po It.« (J. 23. VI. 37). V kratkem bomo videli in vedeli, kakšne spremembe je po Krasu izvršila ona velika pustolovščina, o kateri se hvali kanceler von Bülov: »Če bi bil l. 1914 jaz na krmilu, ne bi bil dal Avstriji pooblastila, da je korakala proti Srbom, ki so sprejeli skoraj vse točke, drugo pa bi se bilo poravnalo po diplomatskem potu!« Tako bi se lahko širokoustil v moji rojstni občini pastir, nazvan Ta Bülov Peter (büla = ulje, tvor). Na drugi strani pa vas bo veselilo slišati, da niso ljudje povzročili svetovnega požara (noben narod noče priznati krivde!), pač pa so ga packi, pujski, edinole prasci, prašiči, ali kakor imenujete doma te četveronoge rilčarje,

ki nosijo paragraf za rep. Ti zvitorepci so torej sprožili mednarodni pokolj. Jan A. Bat'a, znani češki nadčevljar in neljub tekmeec USAvskih izvoznikov obutve, norčuje se iz zahteve »Le čevlje sodi naj kopitar« nas opozarja: Pred vojno so Srbi izvažali svinje v Avstro-Ogrsko. Ta je postavila visoko pristojbino na uvoz. Odtod ne-

jevolja in jeza v Srbiji: ta srd, ta princip je vodil roko Gavrilu Principu, ko je usmrtil nadvojvodo Ferdinanda. (J. des Débats, 4. VI. 37). W. Morton Fullerton pritruje temu naziranju v svoji knjigi »Problems of Power«, tiskani tik pred spopadom l. 1914.

D A L J E

MONUŠEVA GLAVNA SKUŠNJA

JURIJ FERESČENYI — Iz madžaršč. prev. dr. M. Robič

N A D A L J E V A N J E

Dve polni uri dolgo puha na izdatni žerjavici podovni paprikaš. Nekateri čepijo brez besed, drugi opravljajo s slovesnimi, počasnimi gibi vse, kar je za gostijo potrebno. Kakor da bi šlo za čuden obred, skrivnostno sedmino, na dnu duš jim že leži mrtvec, samo

da ne vedo kdo... Trmaste kumske glave, tatarske lobanje se pogrezajo v vrat in molijo nad ramení... Z zavihaními bregušami, v pastirski srajci, v odprtem srebrnogumbnem telovniku sedi nad njimi Mónuš na panju... Razžaljeni poglavar roda je zdaj on, v sramoto pah-njeni vojvoda, ki je popustil prastaremu

TRIJE MUŠKETIRJI

ALEXANDER DUMAS ST. 2 ILUSTRIRAL NÖRRETRANDERQ 3 FORTSETT NI DOVOLJEN

KRVNIK IN LILIJA

»Poslušaj me, dragi brat,« je začela Mylady s slovesno otožnim izrazom, »povedati ti hočem zgodovino svoje sramote.

Zbudila sem se v razkošni postelji, ki je stala sredi okrogle, sijajno opremljene sobane, razsvetljene skozi odprtino na stropu. Čutila sem, da sem bila še omamljena po nekem uspavalnem sredstvu. Morala sem biti omamljena skoraj ves dan, kajti po legi sonca sem spoznala, da je spet blizu večer. Težko sem vstala ter se oblekla,

kolikor hitro sem se pač mogla. Zaman sem iskal vrat. Slednjič sem se utrujena in prestrašena sesedla na stol. Prišla je noč. Nenadoma sem se zdrznila. Neka vrata so zaškripala. Nad steklenim stropom se je prikazala ognjena krogla. Nekaj korakov od mene sem zagledala nekega moškega za bogato obloženo mizo.

instinktu ponosa in tako kljubuje v trmastem srdcu svojemu gospodarju, samemu sebi, tovarišem in vsemu temu.

Po dveh urah je bil slavnostni papri-grenkemu svetu.

kaš gotov. Gostje posedejo okoli kotla, na dan pridejo čaše, noži, kruh. Brez besed jejo, točijo, pijejo. Nobena beseda, nobena slavnostna napitnica se ne oglasi. Nad glavami jim leti ognjena nebesna krogla, iznad staje je zdaj pa zdaj slišati zamolklo mukanje krav. Mogočna čreda zdaj počiva, živina prežvekuje in dremlje...

Nihče se ne upa vpiti, celó zadržuje se vsakdo. Mónuš sam pije mnogo, toda neki skrivnostni protistrup v njem jemlje vinskemu cvetu njegovo moč.

Po pojedini se Mónuš dvigne s panja, pograbi okrašeno grčavko in odide. Ostali opazujejo preko stene vetrnika tope udarce njegovih očižmljenih nog... Zvok korakov se gubi v smeri proti čredi...

— Poglej za njim, Illéš! pravi nekdo, še samemu sebi bo nekaj storil...

Počasi prideta v njih na površje sluzabniški razum in previdna pamet. Kar-

POSLUŠAJ, FELTON!

Bil je tisti človek, ki me je nad leto dni zasledoval in prisegel, da me bo spravil v največjo sramoto. Prva beseda, ki je prišla z njegovih zasmehljivih ustnic, mi je razodela, da je v minuli noči izpolnil svojo prisego.

»Lopov!« je zaškrtal Felton z zobmi.

»Da, ta lopov!« je ponovila Mylady. »Tri dni me je imel zaprto ter me mučil do smrti. Četrti dan pa je rekel, da me hoče izpustiti, ker ve, da ga ne ljubim. Varujte se! sem mu zaklicala,

moja prostost bo vaša sramota! Tako? je odvrnil zasmehljivo, rad bi vedel, kako se bo to zgodilo.

Vse bom povedala. Povedala bom, kako ste me posilili, kako ste me imeli zaprto. Čeprav ste mogočni, vendar bojte se me! Kralj je močnejši od vas, nad kraljem pa je samo Bog!

Torej trdovratno dete, je dejal, če boste molčali in če prisežete na razpelo, vam ne bo ničesar manjkalo. V nasprotnem primeru vam grozi večna sramota.

koli se je zgodilo, naskrivaj je vendarle treba stvar naznaniti graščaku...

— Teci, Joško, v grad... naj pride nekdo sem, naznani, da se je dogodila nesreča.

Mali pastir se splazi skozi vrata vetrnika in steče proti dniki, po ovinku, da bi ga prikrivalo grmovje ob robu meje.

Mónuš pa se je med tem ognil čredi. Nihče se ne upa iti za njim, temveč vsi se splazijo v koč in začnejo sedaj že nekoliko pogumneje lokati preostalo pijačo.

Mónuš je mračno gledal po prazni

okolici. Razen njega in črede ni bilo nikjer živega bitja. Minilo je že tri in glej, grad še zmerom ni dal nobenega znaka življenja. Bučeče sence mu s pojemajočimi udarci nabijata pijanost in razpaljenost. Ni mu žal, kar je storil, zdaj že naj bo karkoli, ni ga skrb. Res je še treba dajati odgovora... Tudi to bo prestal. Tako ali tako ni vse življenje nič drugega kakor zmerom obnavljajoče se dajanje odgovora... Nekoč pa bo človek preko vsega.

— Poglejmo torej, kako bo tokrat.

Z obema dlanema prime mogočno pa-

»ZLOČIN«

»Ah, Felton, menila sem, da se šali ali pa da me je hotel samo prestrašiti. Po eni uri, ki mi jo je določil za premislek, se je vrnil v spremstvu nekega zakrinkanega moškega, ki je imel s seboj posodo z ognjem. Tudi sam je imel krinko, toda prepoznala sem ga na prvi pogled.

Ali ste se odločili? je vprašal. Hočete priseči?

Zaničljivo sem se mu smejala.

Vi ste poccstnica! je zagrmel nađ meno. Zato zaslužite kazen, ki jo

prejme po zakonu vsaka poccstnica. Krvnik, izvrši svojo dolžnost!

V naslednjem trenutku sta me vrgla na tla. Čutila sem grozno bolečino žarečega železa na svoji rami.

Felton je vzdihnil.

»Vidiš, Felton,« je rekla Mylađy, »poglej kakšno strašno muko so si izmislili za nedolžno deklico.«

lico, ki je na spodnjem koncu močno okovana, da se ne obrabi. Dvigne jo in zabode navpično v zemljo. Grčavka obstane pokonci, s povešeno okorno glavo, z majajočim se šopkom na vratu kakor brezroka, enonoga lutka. Mónuš jo gleda, potem pa odločno stopi nekaj korakov nazaj in spet naprej. Z dvema prstoma desne roke napravi pozdravno kretnjo, kakor da bi mu bili tudi zdaj krajci klobuka pred čelom. Z vrsto pretehtanih in mirnih stavkov prične glavno skušnjo takole:

— Bog daj dober dan, milostivi gospod!

— Bog te sprejmi, odgovorni govedar. Kako je kaj z živino?

— Huda nesreča jo je doletela, gospod!

— Kaj pa se je zgodilo, odgovorni govedar?

— Roparji so ukradli Bimba, plemenskega bika!...

Tu je Mónuš nekaj na veliko pogoltnil in na široko trenil z očmi, glavo je naprej povsnil, potem pa dvignil... Obrvi

ZENSKA MOČ

V hlinjeni sramežljivosti je zardela, z naglo kretnjo odgrnila svoje prsi in pokazala mlademu možu neizbrisljivo znamenje na svoji lepi rami.

Felton je padel na kolena. »Saj,« je mrmral, »saj to je francoska lilija!»

»Da, prav v tem je sramota tega zločina! Če bi bilo angleško znamenje, bi moral dokazati, katero sodišče me je obsodilo. Iznebiti se francoskega, to mi je bilo popolnoma nemogoče.«

»Odpustite mi vendar,« je jecljal Felton ter pokrtil njene roke s poljubi.

Odpustite mi, ker sem bil tudi jaz med vašimi krvniki! In kot pravi puritanec je spustil njeno roko, da poljubiti njene noge.

V tem trenutku je potrkalo. Felton je planil k vratom, jih odprl ter nem in zmeden stal pred nekim narednikom.

Mylady, ki je uvidela, da se je moralo nekaj zgoditi, je prijela za bodalo, ki je ležalo pred njo na mizi, ter je zavpila:

»S kakšno pravico mi branite smrt?«

se mu nabero, glasno, skoraj kriče odgovori:

— Lopov si, odgovorni govedar! Tod zdaj že ni več roparjev. Lažeš! Poberi se mi izpred oči!

Kakor je rekel, tako je tudi storil. Telo se mu sključi in preko njega vidno zvihra muka osramočenja. Okrene se in odide, kakih sto korakov po pustem pašniku. Potem zopet obstane, se obrne in bliža v ledino zapičeni grčavki ter zaigra drug prizor. Tudi ta je pretehtan in kratek razgovor. Takole:

— Bog daj dober dan, milostivi gospod!

— Bog te sprejmi, odgovorni govedar... Kako je kaj z živino?

— Huda nesreča jo je doletela, gospod.

— Kaj pa se je zgodilo odgovorni govedar?

— Volkovi so napadli čredo in zaklali Bimba, plemenskega bika...

Isto potuhnjenje, isti jezni odgovor.

— Poleti? Volkovi? Blizu grada? Ničvreden človek si, odgovorni govedar! Bika volk ne napade! Saj je bik sredi črede... Če kaj napade, napade telička ob robu... Poberi se, da te več ne vidim!

Zopet se umakne in addalji, v pašniku obstane in se obrne, da bi se še v

tretje mučil. Razgovor se zdaj tako izoblikuje:

— Dobrodošli pri nas, dragi mladi gospod!

— No, kako ste kaj z delom, Miha?

— Zahvalim na prijaznem vprašanju... Mi bi že še bili.

— No, in živina?

— Tudi ta... Toda majhna nezgoda...

— Kaj pa se je zgodilo, Miha...

— Danes je bil moj rojstni dan... dopoldne smo čakali... potem pa smo zaklali Bimba, plemenskega bika... To je resnica

— Tako smo torej, Miha?

— Tako in nič drugače, gospodi

— Daj mi roko, moj služabnik... Pregrešil si se, a ostal si poštenjak!

Mónuš je prožil desno roko palici. Na dotik strese palica šopek-ovratnico in ne sprejme roke... Nato Mónuš jezno pograblji ročaj za vrat in ga iztrga iz zemlje. Aj... aj... doslej je vse to samo igr. Resnica šele pride.

Pogled se mu je počasi obrnil proti gradu.

Med polji ogrščice in žita je bila videti steza kakor milo vijoč se trak. Mónuš si z dlanjo zasenči obraz in hipoma opazi, da se na tej stezi nekaj premika. Majhen rumenorjav madež, nad njim lebdi tenka vlečka praha... neko vozilo se bliža.

Nekaj minut pozneje jasno spozna oba serca in graščinski voz. Trije sedijo na njem, dva moška in ena ženska... Za nekaj minut spozna na zadnjem sedežu tudi Joška, malega pastirja. Kočija stremi naravnost proti staji, pri studencu krene na livado, svinjski in kravji pastirji, Mónuševi gosti, ji hitijo nasproti, s klobukom v roki, in že stojijo ponižno v krogu.

— Zlodja, dožene Mónuš, saj to je vendar mladi gospod... Pojdimo mu torej tudi mi naproti!

Spotoma dožene še naslednje:

Mladi baron niti ni tak mladič, kakor je on računal. Brke ima, prav take kakor njegov oče... Torej spoštuje stare vrline. Vrh tega ima naočnike s širokim okvirom, hlamudrave hlače in nogavice na golenicah... No, vseeno... Poleg njega stoji dama... gotovo milostiva gospa baronica, Američanka. V rožnati obleki, z vitko in fino rastjo, s smehljajočim se angelskim obrazom je kakor pravkar otvorivša se rosna slezina. Vsak trenutek se nagne k moževemu ušesu, mu nekaj zašepeče in po-

A. de Wall: POLETJE

tem čaka odgovora. Kaže zdaj sem, zdaj tja, videti je, da ji je vse novo... Takoj bo déležna izpodbudne novice. Pojdimo torej in prestanimo to!

Mirno stopi Mónuš prednje... Vsi naokoli stojijo prestrašeni, okameneli, z zadržano sapo. Mónuš dvigne dva prsta desnice k ušesu in pozdravi:

— Dober dan... Bog daj...

— Vi ste odgovorni govedar?

Mónuš zlekne prsi:

— Pogodili ste... Toda s kom je meni čast?

— Jaz sem Florijan Szendröy.

— Jaz pa Miha Mónuš, lanthaški odgovorni govedar... Na vašo službo!

— Torej kaj je z onim bikom, gazda?

Mónušev glas niti ne trene, ko izpregovori:

— Dal sem ga zaklati...

— Pa zakaj?

— Majhno pojedino sem moral pripraviti temle in prišel mi je ravno pod roke... Škodo vzamem nase.

— Bika? Škodo?

— Da.

— Ne razumem...

— Jaz ne morem nič zato.

Tedaj Mónuš zopet salutira in se umakne v vrsto.

Mladi graščak se globoko zamisli. Mlada gospa se nagne k njegovemu ušesu in dolgo se razgovarjata v tujem jeziku. Videti je, da se položaj počasi čisti, končno zmaje gospod z glavo in se nasmehne:

— Danes je torej vaš šestdeseti rojstni dan, gazda? Res, na to sem pozabil. Bog vas še dolgo živi!... Veseli me, da svojo živino lahko zaupam tako poštenemu in resnicoljubnemu človeku... Stvar je v redu...

Novi gospodar stopi k Mónušu, sežeta si v roke.

— Meso pa razdelite, naj vam dobro tekne!

Gospa iz Amerike opazuje prizor z razprtimi očmi. Mónuš odpne z vrata grčavke šopek, stopi naprej in ga proži baronici:

— Mi pa damo to s pravo ljubeznijo.

L. Brandenburg: POGLED V DOLINO

IZ LITERARNEGA SVETA

DR. STANOJE STANOJEVIĆ

V nekem dunajskem sanatoriju je umrl po operaciji eden izmed velikih sodobnih učenjakov srbskega naroda — univ. prof. dr. Stanoje Stanojević. Smrt ga je ugrabila sredi njegovega življenjskega dela par dni pred njegovo 64letnico (roj. 12. avgusta 1874 v srbskih Atenah — Novem Sadu).

Usoda mu je bila naklonjena že v mladosti. Njegov oče, zdravnik in narodni delavec, je bil razmeroma premožen ter je lahko žrtvoval denar za svojega sina, da se je mogel šolati doma in v inozemstvu. Mladj Stanoje je dobil nedvomno že v bogati očetovi knjižnici prve pobude za svoje poznejše znanstveno delovanje. V inozemstvu pa sta vplivala nanj slovanska učenjaka K. Jireček in V. Jagić. V čem sta veličina in zasluga njegovega znanstvenega dela, o tem je poročal naš dnevni tisk. Tu hočem zabeležiti le drobce osebnih spominov na velikega Srba in Jugoslavana.

Na mojem predvojnem izletu v Beograd me je opozoril nanj profesor in politik Ljuba Jovanović, ki pa menda ni bil v posebno dobrih prijateljskih odnosih z njim. Ta vtis sem dobil. Pozneje sem zvedel, da je bil Ljuba Jovanović katerega so v Beogradu visoko spoštovali bolj kot čimoljuba — bil je dalmatinski Srb — nego kot učenjaka. Stanojevićev tekmeč za kandidaturu zgodovinske stolice na takratni Visoki šoli. Sicer so poravnali ta spore tako, da sta bila imenovana oba, vendar se zdí, da med njima ni bilo več soglasja. Ljuba Jovanović je bil pač politik, ki je včasih ugnal samega Pašića.

IZ SODOBNE LIRIKE:

D E D N O S T

»Kako ti gre?« sem Bilca bil zaskočil.
In mož — kozav po polti, nepogleden,
sicer pa bister, zveden in prepreden —
»Prav dobro,« mi z dlanjo na dlan je počil.

»Te dni se z deklo svojo sem poročil:
Život prekrasen, duh pa zagoveden.
Nje čar, moj um bo ta, ki je Vseveden,
v otroke nama milostno pretočil.«

Čez nekaj let sem spet mu dlan pomolil:
»Kako družina?« Resno ko diakon:
»Doslej nas je osmero, ploden zakon!

V računu pa sem se precej nasmolil:
trdi ko noč — ej meni ni za smeh —
grdi so pa ko sam kočevski greh.«

Anton Debeljak

Nekaj let pred vojno je Ljuba Jovanović prostovoljno zapustil svojo katedro ter se popolnoma posvetil politični oziroma državniški življenjski poti.

Dr. Stanojević me je sprejel gostoljubno toda nekoliko suhoparno, če ne kar oprezno, kajti v tistem času je prišlo v Beograd tudi par slovenskih pustolovcev, ki niso napravili posebne časti našemu imenu. Sprejel me je kot »mladega emigranta« ter sem mu moral pojasniti, da sem prišel le za prav kratek čas. Ko sem mu povedal, da sem goriški urednik ljubljanskega dnevnika, ki »simpatizira« s Srbijo, mi je govoril tako vzneseno o slovenskih krajih, da se je moja zoprnost do profesorjev zgodovine skoraj spremenila v občudovanje. Govoril je o skupnosti Južnih Slovanov, toda govoril je kot srbski zgodovinar.

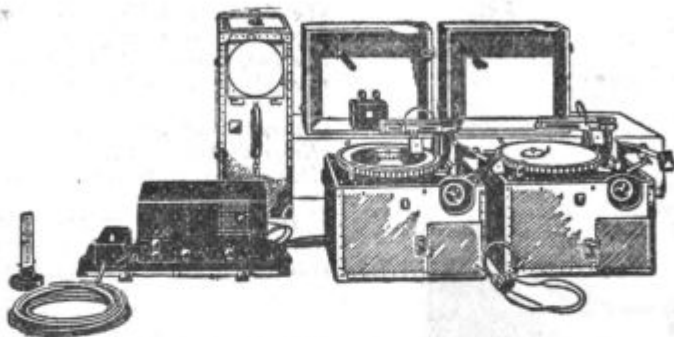
Po vojni — bil sem v Beogradu, kjer sem čakal dva tedna na neki sklep, ki bi bil lahko storjen v dveh urah — sem bil pri njem drugi in zadnji. Med kratkim razgovorom sem omenil svoje nezadovoljstvo nad tradicionalno počastnostjo, on pa je z nasmehom odvrnil, češ: Pa zdaj smo velika država! Ušlo mu je tudi nekaj besed razočaranja nad političnimi razmerami. Teh besed sem se spomnil, ko so ga nedavno napadli kot soustanovitelja Srbskega kluba v Beogradu. Razumel sem njegovo dejanje. Planili so po njem isti ljudje, ki jim ni všeč njegova knjiga »Istorija srpskoga naroda«, češ da ni v skladu z jugoslovanskim stališčem, ki ga ti ljudje zahtevajo zase iz razlogov, ki jih je dobro poznal tudi pokojni učenjak in politik.

Iv. Podražaj.

TEHNIČNI OBZORNIK

KAKO SI VREZEŠ GRAMOFONSKO PLOŠČO

Tehnika izdelave gramofonskih plošč se je v preteklem desetletju izredno spopolnila. K temu sta zlasti pripomogla radio in zvočni film. Vzporedno z razvojem gramo-

fonijske je naraščala tudi težnja, da bi si s sorazmerno enostavno in ceneno pripravo mogel vrezati plošče tudi lajik. Industrija je tej težnji zadostila in zgradila »enojne« in »dvojne« rezilce za gramofonske plošče. Vgradila je priprave v kovčge, tako da jih moremo zlahka prenašati iz kraja v kraj in s njimi posneti gramofonske plošče po-

vsod, kjer je napeljan izmeničen tok poljubne napetosti. Pri tem napravijo nove naprave posnetke zvoka na ploščah iz gumija na želatini ali na kovini, ki je prevlečena s posebno snovjo. S pazljivim roko- vanjem moremo posneti »triminutne« plošče, ki se od tovarniških plošč sploh ne razlikujejo,

Na sliki vidimo popolno in za sprejem pripravljeno sestavo dvojnega rezilca, ki omogoča neprekinjeno in ure trajajoče posnemanje zvoka. Od desne na levo opazimo: mikrofona, ojačevalca, zvočnik (za ojačevalcem) in končno oba kovčega z rezilcema plošč. Za kontrolo snemanja imamo spredaj še telefonsko slušalo. (tma)

IZ PRAKTIČNE MEDICINE

Nevarnost žitnih bilk

Mnogi sprehajalci oziroma izletniki imajo navado, da spotoma odtrgajo žitno bilko in jo potem zvečijo. Ta brezmiselnost navada je povzročila že dosti težkih in smrtnih obolenj. V žitni resi živi namreč mikroskopsko majhna gliva, katere trosi zaidejo skozi zobe v staničevje in povzročijo tam oteklino, navadno na dnu spodnje čeljusti. Oteklina se običajno hitro veča in kmalu je cela čeljust negibna. Če se oteklina razširi, zajame tudi nižje dele požiralnika, zapre dohod hrani in zraku. Kakor hitro se pojavi oteklina na omenjenem mestu iz povedanega vzroka, je treba pohiteti k zdravniku. dr

Dojenček v poletnem času

Doba vročega poletja povzroča materam mnogo skrbi glede dojenčkove prehrane. Najpreprostejša hrana v tem času je materino mleko. Ta najzdravnejša hrana se ne sme odtegniti otroku, če ni važnega razloga zato. Če dobi dete poleg materinega mleka tudi kravje mleko, se v vročih dneh rade pojavljajo motnje. V tem primeru je treba dati otroku pičlo hrano. V zelo vročih dneh se da dojenčku namesto ene stekleničke mleka nekaj jantarevega čaja, po potrebi tudi nekoliko več, us

Hormoni tudi pri žuželkah

Preučevanje hormonov t. j. onih snovi, ki imajo v najmanjši množini življenjsko važne vplive na organizem, je doseglo nov uspeh z dokazom, da so celo najmanjše žuželke v svojem razvoju odvisne od teh snovi. Zabujenje gosenic povzroča namreč neki hormon v možganih. Če mrčesu odstranimo možgane, ostane »večna gosenica« ter se ne more razviti v metulja. Če prerežemo posamezne gosenične dele ostanejo ti deli goseničasti, drugi pa se pravilno zabubijo. Posebno važno je odkritje, da ti hormoni vplivajo tudi na dedne lastnosti in da se morejo po teh hormonih prenesti tudi na druge živali v vrsti žuželk. Tako se dajo vzgojiti iz moljev z rdečimi očmi živalice s črnimi očmi.

Jod — nevarno zdravilo

Kakor znano, ima jod v človeškem prenavljanju pomembno vlogo. Posebno važen je njegov odnos s sokovi golšje žleze, ki čisto in rada oboli. Vendar se ne more pri vsaki povečani golšji žlezi reči, da ji primanjkuje joda. Če se lažje motnje v tej žlezi na slepo srečo zdravijo z jodom, se more pri nepravilnem ravnanju obolenje povečati. Zato naj vsak poprej vpraša svojega zdravnika. V zadnjem času so na trgu razni jodovi preparati, ki naj jih laik ne uporablja brez zdravniške, kajti vsak človek ne prenese joda. ga

»Talni žarkie in zdravje

Nemški državni zdravstveni urad je sestavil delovno zajednico iz zdravnikov, fizikov, fiziologov, živinozdravnikov, vremeoslovcev in drugih strokovnjakov, ki naj bi raziskali trditve bajaličarjev, da izvirajo iz vodnih žil in določenih geoloških razmer v podtalju posebni žarki, ki povzročajo vsakovrstne zdravstvene motnje, n. pr. rak. Ta zajednica je na podlagi mnogih poskusov ugotovila, da spadajo vse takšne trditve v kraljestvo pravljic. V nobenem primeru niso mogli ugotoviti kakšnih zvez med domnevnimi talnimi žarki in primeri raka, tudi vplivov na živali in povzročitelje infekcij niso dognali, a hiš, ki naj bi se jih zavoljo talnih žarkov še posebno držal rak, sploh ni. Pristojni za ugotavljanje talnih žarkov so v vseh primerih odpovedali, uporaba posebnih zaslonilnih postopkov je brez pomena, posebno tudi zavoljo tega, ker ni bilo paziti po njih nobenega učinka na ugotovljene aparate in bajalice. Uporaba bajalice za določitev bolezenskih središč v telesu se je izkazala za bajko. Delovanje bajalice ni pokazalo nobenih razlik med zdravimi ali bolnimi živalmi.

POZIV JUGOSLOV. FOLKLORISTOM

Dr. Oskar Loorits, Eesti Rahvaluule Arhiiv, Ala 42, Tartu, Estonija, se priporoča našim narodopiscem, naj mu javijo, ali poznajo v Jugoslaviji kako inačico legend o sv. Nikolaju in sv. Kasijanu. Za vzorec naj služi naslednji bolgarski primer, ki ga je zapisal Vakarelski po narekovanju Dore Tomove:

Sv. Nikola je najpridnejši svetnik v nebesih. Ribičem pomaga in trgovcem, kadar so na morju. Zato sta mu posvečena dva goda. Nekdaj se je sv. Kasijan hudoval na Boga, ker je dal sv. Nikolaju dva praznika, Kasijanu pa le enega in še to samo v 4 letih, kadar pride prestopno leto. Zato je šel sv. Kasijan k Gospodu in stopil v njegovo izbo. Sv. Kasijan je bil napravljen po gosposko in se je šopiril s svojo imenitnostjo. Vstopil je in se je pri curih jel pričkati: »Gospod, zakaj vladaš tako krivično, zakaj si ukrenil tako: Nikolaju si dal dva praznika v letu, meni pa zgolj enega, razen tega pa se to pripeti samo enkrat v 4 letih. Ljudje so me že pozabili, pri vsem tem sem pa vendar tak svetnik kakor Nikolaj, saj smo pred Bogom vsi enaki.«

Bog mu je pokazal na stol, naj sede, in velel poklicati Nikolaja: zadevo je hotel pravično odločiti. Nista dolgo čakala Sv. Nikolaj se je prikazal in rekel: »Dobro dan, Gospod! Povej no hitreje, zakaj me potrebuješ, kajti delo me čaka na morju: ribiči tonejo.« — »Vidiš,« se je obrnil Gospod k sv. Kasijanu, »zakaj sta sv. Nikolaju določena dva praznika v letu, ker za ljudi dela. Zdaj vidiš, zakaj je tebi namenjen le en svetek v 4 letih.«

A. Debeljak.

RAZNOVRSTNO PODNEBJE V PAVILJONU

V Rusiji gradijo zavod za klimatologijo. V veliki dvorani bo s posebno, zamotano pripravo mogoče, ustvariti kakršno koli podnebje. Tako boš mogel dobiti temperaturo med -10 do $+35$ stopinj, vlažnost od 15 do 100%, zračni tlak od 760 do 450 mmHg. »Paviljon podnebja« bo služil za zdravljenje raznoterih bolezni. Suho in toplo vzdušje puščav bodo vzpostavili za bolnike ledvičarje, čisti gorski zrak za sušične, mokro in mlo meglo morskega obrežja za zagrhljence. V notranjščini stavb bo velika pečica, na kateri bodo kopali rjaveli ob umetnem soncu: pri tem se bo lahko uravnavala toplota pesku!

PRAKTIČNE NOVOTE

Preprosto hlajenje z vodo

Da je mogoče z izhlapevanjem vode doseči ohlajitev, ni nič novega. Novo pa je to, da se da izkoristiti ta hladitev v zvezi z aluminijem za vsakovrstne majhne hladilnike. Ti hladilniki naj pomagajo gospodinji, ki nima ledenice ali hladilne omare, da se ji živila za vsakdanjo potrebo ne pokvari. Za vsa mogoča živila se da dobiti takšna posoda v primerni obliki, pa naj

gre za ohranitev masla, pijač, gnjati, klobas ali ostankov jedi. Za maslo se dobe hladilna pokrivala v okrogli ali podolgovati obliki, za pijače v valjasti obliki in za ostanke jedi v obliki zvoncev s premerom do 22 cm.

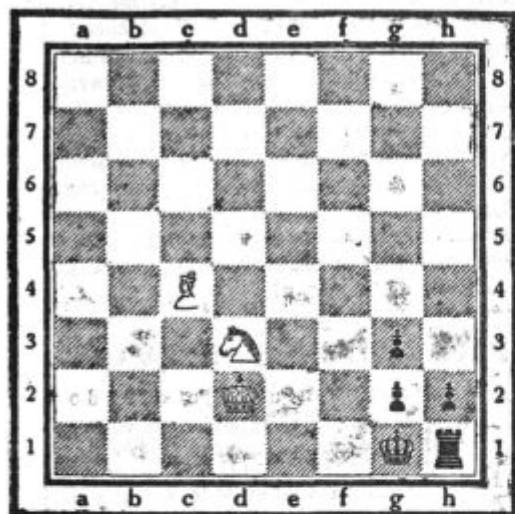
Hladilno pokrivalo sestoji iz luknjičaste aluminija, ki ga prevlečejo s posebnim tkivom, ki srka vodo in se da hitro izmenjati. Ta prevleka mora biti vedno vlažna. Če se umaže, jo smamemo in operemo. Da se prevleka ne posuši in s tem hlajenje ustavi, je treba podstavek iz stekla ali aluminija z robom napolniti z vodo. To vodo potem počasi vrkava prevleka na pokrivalu. Seveda ne postavimo te priprave v zaprt prostor ali na sonce, temveč na kraj, kamor ima zrak, ki izhlapevanje pospešuje, dostop.

ZA BISTRE GLAVE

PROBLEM 208

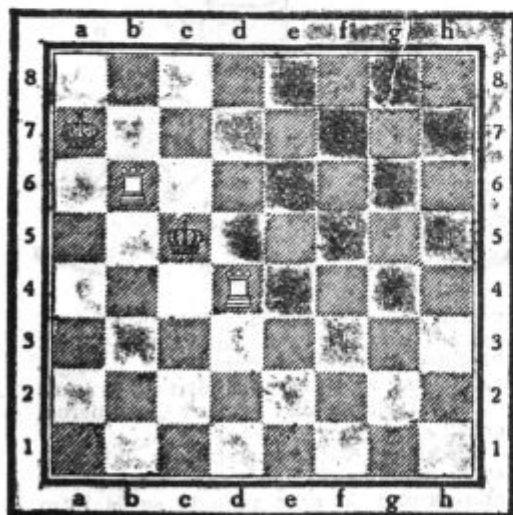
Johann Behting

Beli vleče in dobi

PROBLEM 209

P. H. Törngren
Neue Leipziger Zeitung 1928

Mat v treh potezah

337

Čudne nagrade

Delavci v veliki tovarni ribjih konzerv dobivajo pogostoma posebne nagrade, če spravijo v skatle več rib nego običajno. Zakaj?

338

Najboljši prostori

Kje so, s stališča dobrega gledanja in slikanja, najboljši prostori v večjem kinematografu?

Rešitev k št. 335

(Križ iz vžigalic)

Vžigalice ležijo tako, da ležita dve nasproti s svojima ožjima stranima druga ob drugi, ostali dve pa ležita z ožjima stranima ob prvih dveh vžigalicah. Če ene izmed prvo omenjenih šibic potegnemo malo ven, nastane majhen kvadrat, ki ga sestavljajo vse štiri ožje strani.

Rešitev k št. 336

(Sadovnjak)

Prejel je 187 drevesc.

REŠITEV KRIZALJKE V ST. 5

Vodoravno: Anina, ohoho, bob, i cec, u sosu, Tit, Adis, solko, Ababa, Virk (kriv), auer (rena), pio, reber, dotod, ata, varav, ranar.

Navpik: Aziza, Ineni, abit, obut, Onono, Oruro, ikaki, dri, sak, saa (Aas) kue, verev, Rabar, Natan, Reder, prav, Odar (Rado). — Za nagrado so bili izrečeni: V. Primožič, Ljubljana; St. Koprivar, Postojna in O. Bitežnik, Jesenica.